

АЛЕКО КОНСТАНТИНОВ

„РАЗНИ ХОРА – РАЗНИ ИДЕАЛИ - II”

(анализ)

ГЕРОЙ НА ВТОРИЯ ФЕЙЛЕТОН от цикъла „Разни хора – разни идеали” е освобожденият от отговорност за извършените в миналото политически престъпления. По повод амнистията той гуляе цинично и се подиграва на честните общественици: *„Е, добре, драги борци – бих извикал на ветрогонците, - за какво беше вашата борба? Какво спечелихте Вие? – Вятър! Законност и свобода, ха-ха-ха... Глупци!”*

Основен критерий на новия обществен морал е политическият келепирджилък, който има и своите „законни” оправдания: - *„Тази амнистия призна, че всички наши дела са вършени за спасението, за славата и за величието на България...”*

*** **

Още по-мрачни и трагични са предчувствията на Алеко Константинов за крах на обществените идеали в повествованието на **ВТОРИЯ ФЕЙЛЕТОН ОТ ЦИКЪЛА „РАЗНИ ХОРА, РАЗНИ ИДЕАЛИ”**.

Иронията в повествователния глас на автора се изпълва с мрачните интонации в откровено циничната изповед на Алековия герой: *„- Наливай, наливай! Още ... още ...*

- Ще прелее.

- Нищо, нека прелей, наливай! Искам да вдигна пълна чаша, ... Наливай! ... Стига! Благодаря. Вземи и ти чашата си. Е хайде, на здраве. Ура, да живее амнистията!...”

В подтекстовите внушения на диалога авторският АЗ е дистанциран от открито агресивната позиция на амнистирания от Парламентарната анкетна комисия байганьовски АЗ. Две личностни позиции влизат в опозиция. Контрастът между нравствено почтение и войнстваща обществена неморалност е вътрешният художествен двигател на изповедния диалог. Отново двете „лица” на българската обществена действителност през 90-те години на XIX век представя Щастливеца. Те са контрастни, несъвместими помежду си, но са част от времето. Съжителстват в странно диалектическо единство. Алеко търси дълбоката обществено-политическа причина за нарушената хармония, за поява на различие в критерия за нравственост в следосвободенска България, но открива само дисхармонията и всемогщото тържество на войнстващата пошла наглост.

Деформационните процеси в моралния облик на байганьовска България застрашават традиционно устойчивата нравственост на българина. Не е случайно желанието на „амнистирания” да сподели своя „духовен” празник именно с Щастливеца, присъстващ мълчаливо в повествователното действие на фейлетона. Алеко има свой представител в художественото пространство на текста. Неговото

присъствие е анонимно, но ясно легитимиращо интелигенцията в българското общество. Именно интелигентът „ветрогонек“ е единствен свидетел на премълчаните пред общественото съзнание истини, но открито и свободно изповядани пред авторския свидетелски АЗ на Алеко. Страшната истина за двойствения, противоречив облик на обществото атакува читателското съзнание. Разкрива непреодолимото различие между идеал и действителност. Узаконената безнравственост сама изповядва себе си, разкрива тайните на своя неотменен и вездесъщ „успех“:

- Ура, да живее амнистията!... Ох, сладко винце! Сега усещам всичката му прелест, сега, когато смъкнаха от плещите ми адския товар... И така, нашите приятели теглиха черта на миналото. Браво! Значи, всичко от миналото е предадено вече на забвение. Браво! Значи, отсега нататък и да с,с разкрие вече грозната драма на Орландовските гробища ... (я виж в съседната стая няма ли някой да подслушва)... значи, и да се разгатне енигмата на зеленото сукно с металическото копче, и пламъкът на петрола в нощната тъмнина, и ужасният смрад, и цвъртенето... и закритият фаетон в Драгоманското дефиле, и всичко, и всичко ... У-у! Косите ми настръхват... Но, баста! Всичко е заличено вече с амнистията. ...

Възмездие, „справедливото“ наказание има стойност само за непочтения. Криворазбраният нравствен кодекс на обществото оневинява престъпника, намира мотив за извинение на морално недобронамерения. Дълбоко скрита е деформацията на обществената нравственост. Нейният облик е грозен и отблъскващ. Затова и самото присъствие на Алековия герой в повествователното пространство на фейлетонната изповед е потискащо. Расте усещането за всемогъщество на пошлото и грозното. Дори самият амнистиран изпитва неприязън към немотивираната толерантност на закона, извинил неговите странни действия. Сериозни и дълбоко потресни са възприятията на читателското съзнание, внушени от откровено циничната изповед на фейлетонния герой. Отделни художествени фрагменти: „зеленото сукно“, „пламъкът на петрола“, „ужасният смрад“, „затритият фаетон“, „Драгоманското дефиле“, създават гротескно окрупнена картина за възприятие. Цветовата експресия на зелено („зеленото сукно“), жълто и черно („пламъкът на петрола“) очертава зловещия контур на реалния, но дълбоко скрит от „погледа“ на обществото образ на престъплението. Внушеното и изпитано чувство на отвращение е сетивно („утаеният смрад“).

Авторът присъства дълбоко покрусен от акта на престъпното деяние. Той е „свидетел“ на грозни сцени, забулени от зловещата тайна на принудителното мълчание и нощната тъмнина. Колкото реално, толкова и художествено условно е очертана дълбоката пропаст на нравствени деформации. Гражданското съзнание на Щастливеца за миг „осветява“ грозния лик на обществения морал сред трагично смълчаните усой на Драгоманското дефиле. Тъмен мрак забулва престъпните следи на поставената над закона обществена неморалност. В „закрития фаетон“, заедно с анонимната неизвестна жертва, е взет като заложник на „унижението, лакейството и непочтеността“ и авторът. Той е „свидетел“ и „жертва“ на престъпно ненаказаната, но „справедливо“ амнистирана от Парламентарната анкетна комисия обществена безнравственост. Тя е шумна и нагла. Стига до цинизъм в своите сатанински оргии с безвластието и беззаконността. Усетила се с неограничени „Възможности“ и „перспективи“ за развитие, разгулната престъпна

съвест с ехидно превъзходство разказва за своите „подвизи”: *„Да живее, трижди да живее амнистията - значи, сега и да се разкрие оргията в участъка през 1888 година - пак нищо, всичко е предадено на забвение и нашите четири девизи ще преклонят глава пред повелението на закона и ще затаят своята жажда за възмездие, ха-ха-ха!... ”*

Насилието над общественния идеал на Щастливеца за *„свобода, честност и любов”* е нагло заявено В изповедта на амнистирания герой на мерзката драма в Драгоманското дефиле. Прокобно знаменателен е образът на *„закрития фаетон”*. Само четири месеца след написването на фейлетона, на 11 май 1897 г. Алеко ще бъде прострелян на път от Пещера, пътуващ в подобен *„фаетон”*.

Нравът на престъпните байганьовски страсти не се променя. Той е закрилян от закона. Обект е на официална държавна амнистия.

Изповедта на Алековия фейлетонен герой преминава в открит диалог не с държавните институции, *„блустители”* на закона, а с най-същностния опонент на амнистираната престъпност - интелигента с неподкупна гражданска съвест - художествен двойник на Алеко. Дедалвираните стойности на законност и свобода са най-силните оръжия за диалогичен *„двубой”* на амнистирания престъпник с честта и достойнството на българина, забравен от закона. Свободата е приоритет на безогледната и нагла байганьовщина В помислите и действията на всички, престъпили закона, но защитени от него. Тя не принадлежи на честния и почтен български гражданин. Той е *„извън”* закона. Действията му са *„противоестествени”*. Вреди на себе си, на държавата и на закона. Честната гражданска съвест е голямо *„зло”* за обществените нрави. Ето защо и *„възмущението”* на амнистирания е *„искрено”*. Отрицанието в *„граждански разбунената”* му *„съвест”* расте. Присмехът преминава в сарказъм: *„Е добре, драги борци - бих извивал аз на ветрогонците, -за какво беше вашата борба? Какво спечелихте вие?... Вятър? Законност и свобода, ха-ха-ха ... Глупци! - Кажете ми ти, недоял-недоспал, нещастнико, ти какво спечели със своята упорита борба, а? ... Какво разбра ти от живота? Остана честен, ще кажеш, и плаваш из облаците в съзнание на своята честност!... ”*

В диалогизираната изповед на *„престъпно”* честното гражданско съзнание на амнистирания герой авторовото присъствие, макар и ненатрапено, е ярко и силно. След всяка пунктуационна пауза, фиксирана в графиката на текста чрез многоточие, следва нов порой от нападки и грозни ругатни. Цинично откровен е Алековият *„граждански”* опонент в своето възмущение. Емоционалната гама в изповедта расте. Градацията е възходяща. Гневът, роден от *„справедливо”* възмущение, нараства. Но в тази възходяща скала на вулканично градиране, престъпно изповедни страсти е най-голямото доказателство за неподкупната и честна гражданска съвест на Щастливеца: *„...Глупец, счупена пара не струва твоята гладна честност! Спечеленият с упорен честен труд хляб, ще кажеш ти, е по-сладък от амброзии. Какво заблуждение! Не, нещастнико, хлябът си е хляб, а богатата трапеза е наслаждение, твоята стаичка е мрачна килия, а разкошният дом е наслаждение, твоите идеи са вятър, а моето злато е наслаждение. Разбра ли? ”*

Отчуждението расте. Дистанцията между автор и герой е трагично непреодолима. *„Гладната честност”* *„разкошният дом”* на престъпника са несъвместими. Честният интелигент е обречен. Библейска е неговата участ, като

тази на Христос. Честен е хлябът му, стаичката е „мрачна килия“, а идеите му „савятър“. За такива „честни“ глупци бъдеще няма. То принадлежи на позналите наслаждението чрез купища престъпно спечелено злато. Честността се оказва недостатък. Безпочвена идея за нравственост, ненужно наследена от миналото. Тя не е в синхрон с новата нравственост на следосвобожденското българско общество.

Честност и свобода са контрастно несъизмерими понятия в новия нравствен кодекс на българина. Честността носи унижение, несвобода и обществено порицание. Свободата да не спазваш закона е единствено право на непочтения. Той е „щастливият“ и „блаженстващият“ в новото следосвобожденско общество. Борещият се за справедливи идейни каузи, защитаващи националния, а не личния интерес, е нещастен мечтател и „ветрогонец“. Той действително няма никакво бъдеще. Затова и Алековият герой се опитва да „помогне“, да даде „шанс“ на заблудения, непоправимо честния, беден интелегент: *„Е добре, още веднъж те питам какво спечели ти в своята упорита борба? Ти мечтаеше за свобода и правда, а аз тънех в блажено упоение от неограничена с никакви законни с никакъв морал власт! ... Ти жадуваше моето падение, ти го очакваше като второ пришествие и живееше с вяра, че моментът на моето падение е момент на тържеството на твоите мечти. Е, добре, аз паднах - къде е твоето тържество, нещастнико?... ”* Диалогичното противопоставяне между нагло войнстващия байганьовски АЗ и повествователния условен опонент - ТИ (художествен представител в текста на честна и интелегентна България) в гротескно преобърнат образ представя грозните реалности на нечовешка по размери обществена и политическа безнравственост.

Честната гражданска съвест на Щастливеца страда. Прозират трагичните истини за живота, но техните екзистенциални и духовни стойности нямат никакво значение за безнравствеността на закона. Той дава сила и личностно самочувствие на престъпните съвести. Престъпилите закона гордо заявяват своето АЗ-ово „достойно“ присъствие в общественополитическото развитие на следосвобожденската българска действителност.

АЗ-овото съзнание на амнистирания е изпълнено със себеуважение и дълбоко презрение към авторския ТИ - „Ветрогона“-интелегент, към честния гражданин с полугладно съществуване: *„Аз паднах, но пак съм изправен на краката си. Аз живях, ти страда. Аз пак живея, ти пак страдаеш ... Кой спечели? Ти запази идеите си, аз запазих златото си. Кой спечели, кажи ми, о, честний труженико ... Ха-ха, ха-ха!... ”*

Виталните сили на злото, въплътени в АЗ-овото съзнание на престъпилия закона, са категорично заявени в доказателствените примери на Алековия герой. Той изповядва: *„Аз паднах ... Аз живях ... Аз пак ще живея.”* Какво противопоставя на тези несъкрушими доводи честният гражданин-интелегент? - Страдание: *„...ти страда... ти лак страдаеш... ”*.

Над безкрайното страдание на Алеко се издига неистово „щастливият“ присмех на амнистирания герой от втория феълетон на цикъла „Разни хора, разни идеали“. Той има право да се радва на победата си, да благославя своето „щастие“. Победил е отново байганьовският нрав на следосвобожденска България: *„- Наливай! - Стига, благодаря. Вземи и ти чашата си. Е, хайде, на здраве. Ура, да живее амнистията! ... Тази амнистия призна, че всичките наши дела са вършени за спасението, за славата и за величието на България ... Ха-ха, ха-ха... ”*